

Náchod

Jméno Náchod v základě má sloveso chodit, staročesky nacházeti, vcházet do země, tj. místo kudy se nachází, chodí vzhůru, příkře do zemské Branky. Název Náchod se poprvé vyskytuje v listině z 8. srpna 1254: od toho roku se český rytíř Hron z rodu Načeraticů psal z Náchoda. Do doby před tento rok 1254, do 1. poloviny 13. století se tedy klade založení raně gotického hradu na vrchu ze tří stran příkrém, k severu pak odděleném hlubokým příkopem, jemuž dáno jméno blízké osady, při kolonizaci pohraničí pro ochranu stezky z Čech do Kladska, pod hradem založeno i město. Původní ves Náchod ležela v katastru dnešního Starého Města přímo pod průsmykem, nový Náchod svým významem pak překonával Provodov, takže pergamenová listina Přemysla Otakara II. z roku 1253 mluví o přeložení trhového práva z Provodova do Police nad Metují. Náchodské údolí prostírá se až k Levínu a podobá se úzkému průchodu ohrazenému z obou stran vrchy. Česká země do té doby chráněna kolem jen rozlehlými pomezními lesy. Lesními záseky bylo možné cestu zatarasit, vchod do těchto lesů nazýván zemská brána. K obraně zemských bran byli předně povinni obyvatelé blízkých osad, za to byli osvobozeni od jiných zemských povinností. Název Provodov, tehdy poslední trhové vsi pod zemskou branou, poukazuje na povinnost obyvatelů dávat doprovod lesním hvozdem pro knížecí posly či úředníky cestující do Kladska. Nad Provodovem stál kostel sv. Václava na Dobeníně jako hraniční mezník viditelný z daleka, za ním se vstupovalo do lesů pokrývajících nynější náchodskou krajinu. Ještě roku 1213 blízká krajina Policka je nazývána „široou a liduprázdnou pouští“, ve které teprve tehdy řeholní synové sv. Benedikta začínali mýtit lesy. Už v červnu roku 1068 podle Kosmovy kroniky na pláň Dobenín pod Brankou nad starým Náchodem český kníže Vratislav II. svolal předáky českého knížectví na zemský sněm, aby jim představil nového pražského biskupa Lance.

Hron z Náchoda

Syn Pakoslava a vnuk Načerátův, roku 1239 zmiňován jako jeden z předních zemských pánů, po něm má jméno Hronov, kde založil vodní tvrz dřív, než založil hrad a pod ním město, na něž přenesl jméno blízké vsi Náchod. Král Přemysl Otakar II. (1253 — 1278) přikázal stavět a opevňovat množství tvrzí a hradů po Čechách, i hrad Náchod vystavěn z královského rozkazu Hronovi. V Dalimilově kronice se o Hronovi píše, že byl nejmoudřejším v radě při volbě římského krále v roce 1246, a že mu od římského krále Alfonse Kastilského roku 1257 byl dán nový erb: místo ostrve, tj. dvou zkřížených osekáných větví ve zlatém poli, obdržel černého lva ve zlatém poli. Hron z Náchoda roku 1274 byl jako český vyslanec na církevním sněmu v Lyonu ve Francii. V prostoru mezi hradem a řekou Metují bylo založeno pravidelně vyměřené město v rovině tak, že městská opevnění navazovala na opevnění hradu. Původní náchodská tvrz zanikla a starý Náchod zůstal vesnicí, jejíž obyvatelé měli práva přespolních sousedů.

Nový Náchod byl chráněn hradbami zesílenými 24 baštami, s vodními příkopy, přes které vedly padací mosty s bránami, zbořeny v roce 1827. Opevnění města bylo postavené kolem roku 1325 a ještě v 1. polovině 19. století bylo téměř kompletní, nyní zbývá jen zbyteček v Hradební ulici. Od začátku 14. století začala vznikat také předměstí: Horské (Polické) a Krajské (Hradecké). I městská pečeť a městský znak připomínají, že Náchod byl hrazeným městem. Město symbolizováno gotickou bránou se zdviženou mříží a se dvěma jednopatrovými věžemi a cimbuřím.

Ješek (Jan) z Náchoda starší

Hronův syn; Hronovým vnukem a synem Ješka z Náchoda staršího byl

Ješek (Jan) z Náchoda mladší (do 1316)

Držel Náchod do roku 1316, kdy král Jan Lucemburský mu jej odňal a vyměnil za manské zboží Kostelec nad Černými Lesy v souvislosti se vzpourou části české šlechty proti králi.

Jan Lucemburský (1316 – 1325), český král

Roku 1316 dal Hronovým potomkům za náchodský statek výměnou zboží Kostelec nad Černými lesy. Potom čeští králové propůjčovali Náchod do zástavy rozličným pánům.

Berkové z Dubé

Své jméno vzali od hradu a města Dubá; proslulý silou a udatností byl Hynek z Dubé, který od roku 1280 hájil vlast proti Braniborům; co věhlasný muž jmenován od krále Václava II. místodržícím v Polsku. Z jeho synů stojí za to připomenout Hynka z Dubé, hejtmana Kladského a Potu z Frýdlantu (roku 1312). Užívali stejný erb jako Načeratici. Erb má v zlatém štítu dvě černé ostrve čili sukovité větve. Ostrv se řekne německy Ronn, odtud Ronovici. Několik hradů a obcí, jež tento rod založil, jmenuje se Ronov. Roku 1330 bratři Hajman z Náchoda a Crha z Dubé směnili hrad Pardubice za Vízmburk s Arnoštem z Hostinného, otcem pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Tak rozsáhlá zdejší krajina připadla pánům z Dubé, neboť Hynkovi bratři vládli na Skalici a Vízmburku, jejich potomstvo pak skoro samí Hynkové, během 14. a 15. století na Červené Hoře, Adršpachu a Třebechovicích.

Hynek (Hajman) Berka z Dubé starší (1325 – 1350)

Roku 1325 od krále Jana Lucemburského přijal Náchod jako královské manství, pak se také psal Hynek z Náchoda. Byl věrným služebníkem krále Jana, doprovázel ho na válečných výpravách a v roce 1331 hostil českého krále delší dobu na náchodském hradě. Král tehdy polepšil náchodský znak tím, že do něho přidal štítek s dvouocasým lvem. Hynek z Náchoda potom vstoupil do služeb i Janova syna, markraběte Karla. Jako jeho vyslanec intervenoval roku 1343 u papeže Klimenta VI. v zájmu uherského krále a roku 1347 při korunovaci Karla IV. a jeho manželky Blanky z Valois je uváděn mezi nej přednějšími českými pány. Zemřel roku 1350.

Hynek (Hajman) Berka z Dubé mladší (1350-67) a Ješek (Jan), bratři z Dubé a z Náchoda

Po Hynkově smrti Náchod přešel na jeho syny: staršího Hynka (narodil se roku 1324) a do roku 1360 společně s ním Ješka z Náchoda a z Dubé (Jan, živ ještě 1392), roku 1368 vládli společně Frymburkem, Ješek sám Levínem, z čehož plyne, že Levínské zboží, později i Homolské, již za Hajmana (ne-li od časů Hronových) s Náchodem spojeno, a potom více než po celé století spojeno zůstalo. Jejich potomci potom vládli Adršpachem a Červenou Horou, rozvětvili se na dvě větve, psali se však vždy „z Náchoda“, ač Náchod už neměli. Hynek roku 1367 prodal Náchod bezdětné Anežce kněžně Svídnické.

Anežka kněžna Svídnická (1367-90)

Od roku 1368 vdova po Bolkovi II., patřil jí také Varnsdorf a Trutnov (+1392).

Půta z Častolovic (1390-91)

Beneš Silný z Dubé (1391-92)

Dětrich či Jindřich z Náchoda a z Janovic (1392 – 1412)

Uděлил městu Náchodu první a nejstarší výsadu na pergamenovém listě se sedmi visutými pečetěmi, přežil svého syna, zemřel 25. srpna 1412, po jeho smrti Náchod připadl jako odúmrt' zase českému králi.

Václav IV. (1412), český král

Náchod daroval svému dvořanu a oblíbenci rytíři Jindřichovi Leflovi z Lažan, předku svobodných pánů Bechyní z Lažan.

Jindřich Lefl z Lažan a na Krakovci (1412 – 1414)

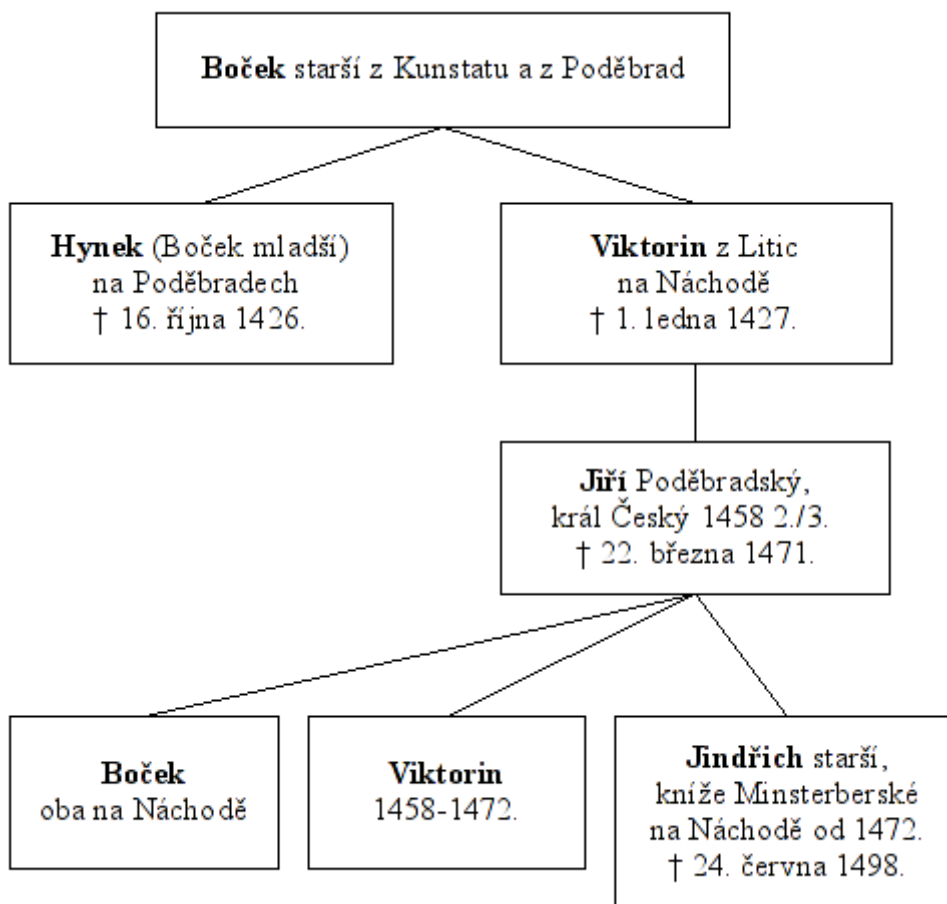
Ten roku 1414 se souhlasem krále Náchod prodal Bočkovi z Kunštátu a Poděbrad výměnou za Bechyni, listina o tom vydána 14. ledna 1415 v Praze. Jindřich z Lažan roku 1414 se stal královským hejtmanem ve Vratislavi, záhy přistoupil na stranu Husovu a stal se mocným jeho podporovatelem; když Husa z Prahy roku 1413 vypověděli, přechovával jej na svém pevném hradě Krakovci v Rakovnicku. Jako nejdřív byl osobním Husovým přítelem, tak již roku 1419 připomíná se mezi úhlavními nepřáteli husitů, v bitvě proti Pražanům pod Vyšehradem 1. listopadu 1420 bojuje pod prapory krále Zikmunda, kde byl smrtelně raněn a do stanu přinesen, pobožně skonal.

Páni z Kunštátu a z Poděbrad (1414 – 1498)

Nejstarší známý prapředek tohoto rodu od roku 1210 byl Heralt (Gerard), purkrabí Olomoucký (1236 – 1240). Jeho syn Boček, purkrabí Znojemský, od krále Otakara II. co rakouského vévody jmenován po roce 1251 vladařem hrabství Berneckého v Rakousích. Heraltův druhý syn Kuna vystavěl na Moravě, čtyři míle od Brna hrad, jemuž dal jméno „Kunino město“ či „Kunštát.“ Později tomuto rodu připadly i Poděbrady v Čechách, odtud zvaní „páni z Kunštátu a Poděbrad.“ Rod pánů z Kunštátu má erb ojedinělý nejen v naší, ale v celé evropské heraldice: v horní části štítu jsou tři černé pruhy, na přílbě pruhovaná křídla. Rod se rozrostl do mnoha větví, Náchodem z toho rodu vládli:

Boček starší z Kunštátu a Poděbrad (1414-27)

Z tržního listu stvrzeného králem 14. ledna 1415 v Praze seznáváme tehdejší skrovný objem náchodského panství: hrad a město Náchod, městečko Hronov a vsi Rudné, Poříčí, Radechová, Pavlišov, Sedmákovice, Brné, Vysoká Srbská, Dobrošov, Žďár, Jizbice, Lipí, Bražec, Babí, Pastorkov (část Malé Čermné), Slavíkov, Trubějov, Kramolna, Bílovec, Sklopce (nad Bražcem) a Peklo. Před sebou však máme smutný obrat v dějinách naší vlasti: náboženské zmatky způsobené Husem, přenesené Žižkovým mečem na krvavé pole, ke kterým hned od prvopočátku vášnivě se připojili i noví náchodští páni: Boček z Poděbrad i mladiství jeho synové Hynek a Viktorin; odtud vzešla i příčina nejednoho nájezdu na náchodské zboží a jeho plenění a loupení, pochován blahobyt národa na celé století, slávu národní udatnosti hledali vybíháním do sousedních zemí na lup, vraždění a plen. Boček byl horlivý přívrženec Husova učení a po jeho upálení jeden z jeho nesmiřitelných uražených zastánců, proto dlel se svými syny více v husitském táboře než doma na hradě. Po Bočkově smrti přešlo dědické právo na jeho syny:

Hynek Boček mladší z Kunštátu a Poděbrad (+1426)

a

Viktorin z Kunštátu a Poděbrad (1425 – 1427)

Hlavní sídlo Hynka byly Poděbrady, Viktorina hrad Litice nad Orlicí. Oba bratři byli věrnými hejtmany Jana Žižky z Trocnova, po jeho smrti přidali se k Pražanům, uznávali knížete Korybuta za nejvyššího správce povolaneho od Pražanů do země z Polska. Viktorin zemřel ve věku 25 let, po jeho smrti 1. ledna 1427 dědicem rodového zboží se stal jeho syn, tehdy šestiletý Jiří z Poděbrad, pozdější český král, a tak se Náchoda zmocnili:

Jan Holý (Holec), panoš z Nemošic a Mikuláš Trčka z Lípy (1427 – 1432)

Táborští hejtmani, o nichž je pochybné, zda v toto zboží vešli násilím, anebo jim bylo dáno v zástavu. Z Náchoda a sousední Homole v Kladsku dělali nájezdy na Slezany. Ti v květnu 1421 a v létě 1425 vpadli do Čech a v okolí Náchoda a Police s neslýchanou krutostí vraždili obyvatele; 13. srpna 1427 vypálili náchodská předměstí a povraždili mnoho chudých a nemocných ve špitále. Jan Holý z Nemošic a Mikuláš Trčka z Lípy v roce 1432 prodali Náchod někdejšímu Žižkovu podhejtmanovi a příteli Jana Holého Janu Baštínovi z Porostlé.

Jan Baštín z Porostlé (1432 – 1437)

Byl původně jedním z Žižkových podhejtmanů a potom působil v tábořském a později v sirotčím vojsku; náchodského zboží se zmocnil násilím, neboť roku 1479 kníže Jindřich obnovuje trh lázní a Baštína neuznává za pravého majitele a dědice náchodského zboží, ale toho, kdo se sem vetřel bezprávně.

Jan Kolda starší ze Žampachu a na Černíkovcích (1437-45)

Z rodu pánů z Potštejna, bývalý tábořský hejtman; již roku 1419 vyskytl se mezi výstředními přívrženci Tábořské strany a při ní setrval až do smrti; roku 1427 nalézáme jej při vojsku Prokopa Velikého u Tachova, roku 1428 ve Slezsku, kde je mu svěřen důležitý hrad Sobotka, roku 1434 stál při Tábořech, ač skoro veškerá šlechta vyšší i nižší sjednotila se proti nim, avšak neumíme udat, byl-li v bitvě Lipanské čili nic; roku 1436 je pak spojen s Hradeckými, Zikmunda za krále uznat se zpěchoval. Pak sirotčí hejtman a pověstný lupič, který neočekávaným nočním útokem o náchodském posvícení 29. září 1437 se zmocnil města i hradu. Odtud pak vedl boj proti Zikmundovi a panské jednotě. V první polovině roku 1438 však na sněmu postupoval společně s Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna a Jiřím z Poděbrad a volili protikandidáta Zikmundova zetě Albrechta, polského krále Kazimíra, českým králem. Tehdy přes Náchod se vypravilo do Čech na 4 tisíce polských jezdců. Když pak ve druhé polovině roku 1438 polské vojsko odešlo z Čech, na náchodském hradě se usadil Sudivoj, jejich vůdce, a s pomocí Jana Koldy hájil dále zájmy krále Kazimíra. Roku 1440 se Jan Kolda pokusil dobýt Prahy, ale jeho pokus byl odražen a proti Náchodu se obrátila slezská vojska, kterým se však ubránil. V létě 1441 před Náchod přitáhla vojska Pražanů s oddíly krajské jednoty a 17. července 1441 dobyli město i hrad a vypálili je. Koldovi s jeho ozbrojenci

se však podařilo z obklíčení probít, ale vítězové se pomstili na náchodském obyvatelstvu. Kolda se brzy do Náchoda vrátil. Na sněmu v Čáslavi 17. srpna 1441 bylo usneseno, že Kolda smí držet hrad i město do zvolení příštího krále. V roce 1445 odešel z Čech a střídavě sloužil se svou rotou Řádu německých rytířů a polskému králi, na sklonku života se vrátil; zde ho vystřídal jeho syn:

Jan Kolda mladší ze Žampachu (1445 – 1456)

Syn předešlého, úplně se potatil, ač bakalář svobodných umění na pražské univerzitě, beze strachu a studu dále provozoval ohavné řemeslo panského loupežníka jako jeho otec. I on celé okolí široko daleko až za hranice znepokojoval se svými tovaryši, z hradů i v zálohách číhali, přepadávali za trhem jedoucí neb jdoucí obchodníky a kupce, zajímali vozky vezoucí zboží, a pobrané zboží, vína a stáda zaváželi a zaháněli na své hrady a tvrze, předně na Náchod, který během téměř 20 letého násilného panování Koldů utrpěl všeliké bídy a strasti v hojnosti. Po ztrátě svých severních spojenců, jejichž hrady v roce 1447 rozbořili Slezané, se orientoval na Strakonickou jednotu a dostal se do střetu s jednotou Poděbradskou, a tedy také s Jiřím z Poděbrad, který začal usilovat o své statky; Jan Kolda mladší s obavou sledoval rostoucí moc Jiřího z Kunštátu a Poděbrad a spojil se proti němu i s katolickými feudály.

Jiří z Kunštátu a z Poděbrad (1456 – 1458)

Pocházel z větve, která se usadila na Poděbradech, narodil se 23. dubna 1420 v Hořovicích, byl synem horlivého husity a Žižkova přítele, který udatně stál ve všech bojích při straně Tábořské a Pražanů. Jeho otec Viktorin z Kunštátu a z Poděbrad zemřel v mladém věku 1. ledna 1427, matka Anna byla dcera Jana z Vartenberka. Jiří již od mládí se hlásí ke kališníkům, avšak události, které v ten čas hýbaly vlastí, tak mocně působily na rozvoj bystrého chlapce, že již 14 letý je se svým lidem 30. května 1434 v bitvě u Lipan, od té doby účastnil se na zemských sjezdech a sněmech, svou obratností si brzy získal velký politický respekt. Tak hned roku 1435 byl mezi poslanci zvolenými na Českém sněmu k sjezdu v Brně, roku 1437 od císaře Zikmunda jmenován kmetem zemského soudu. Po Zikmundově smrti nepřál králi Albrechtovi, ale stál při králi polském, roku 1438 svedl bitvu s Albrechtovou jízdou a zvítězil, odtud u Čechů je brán na slovo. Od krále Ladislava Pohrobka si nechal potvrdit držbu náchodského panství a usiloval postavit Jana Koldu Mladšího jako zemského škůdce mimo zákon; to se mu podařilo 2. června 1456, když předtím v dubnu 1456 oblehl a dobyl tři Koldova sídla: hrad Rychmburk u Liberku, tvrz Černíkovice a 22. dubna 1456 města Náchoda a 3. května 1456 obsadil náchodský hrad. Janu Koldovi Mladšímu s jeho ozbrojenci se podařilo uniknout. Jiří z Poděbrad jmenoval novou městskou radu, která mu poděkovala za vysvobození z ukrutností Jana Koldy. Jiří se však v Náchodě dlouho nezdržel, ale na Náchod nezapomněl, ještě 26. července 1458 přijel do Náchoda cestou z Kladska do

Hradce Králové, ale už naposledy. Náchod postoupil svým synům, neboť v letech 1452 – 58 se stal zemským správcem; projevoval tak vynikající vladařské schopnosti, že jej uznávali i jeho protivníci, proto byl roku 1458 zvolen králem katolíky i utrakvisty téměř jednomyslně. Byl to jediný český král, kterého si česká šlechta zvolila z vlastních řad. Ale brzdou jeho vladařského úsilí, směřujícího k stabilizaci postavení českého státu, se záhy po korunovaci staly spory s papežskou stolicí o uznání práva českých husitů na přijímání z kalicha. Proti králi Jiřímu se vytvořila koalice zahraničních i domácích nepřátel, která zaplétala jeho vládu do nekonečného řetězce konfliktů. Ani za této svízelné situace se však Jiří z Poděbrad nevzdal velkorysých plánů v zahraniční i vnitřní politice a proslavil se projektem velkého svazku evropských panovníků, který by střežil mír a chránil Evropu před tureckou agresí. Vlastním synům zanechal münsterberské knížectví ve Slezsku.

Boček a Viktorin z Kunštátu a z Poděbrad (1458 – 1469)

Boček obdržel hrad Litice nad Orlicí se zbožím Rychmburským, Častolovickým, Černíkovickým, Jelenským a Týnišťským, která patřila k Liticím, hrad Veliš s městem Jičínem, taktéž hrad Mostský se zbožím postoloprtského kláštera, poslední toto však jen v zástavě od krále do výplaty. Viktorin obdržel město a hrad Opavu s hradem řečeným Hradec ve Slezsku i se vším, co příslušelo k Opavskému knížetství, v Čechách pak zboží Kolínské. Synové Jiřího z Poděbrad potvrdili Náchodu jeho privilegia. Náchodští se za to vyznamenali statečností při odražení nenadálého přepadu polním hejtmanem Matyáše Korvína Františkem z Háje, který přitáhl s vratslavským vojskem v září 1469. Náchod po smrti krále Jiřího 22. března 1471 podle rodinné smlouvy jeho synů se dostal do držení jeho syna Jindřicha.

Jindřich starší, kníže Münsterberský (1470 – 1497)

Syn Jiřího z Poděbrad Jindřich dostal město a hrad Münsterberk ve Slezsku i se vším zbožím, tamtéž město a hrad Frankštejn s příslušenstvím, Kladsko s hrabstvím, hrad Homoli, hrad a město Náchod se zbožím vízmburským a Skalickým, hrad Kunětickou horu i se zbožím někdy klášterů Opatovického a Sezemického. Jako pán Náchoda byl ducha mírného a povahy příjemné, stejně tak i srdce udatného, neboť již za živobytí svého otce se osvědčil mnohými hrdinskými skutky. Náchodská privilegia potvrdil městu smlouvou vydanou v Náchodě 17. října 1474. Velký dvůr Jindřicha Münsterberského přinášel finanční těžkosti, takže od roku 1484 několikrát zastavil hrad a město, naposledy v roce 1497 na čtyři roky svému oblíbenci Janu Špetlovi mladšímu z Prudic, Žlebů a Janovic.

Zbyněk Buchovec z Buchova (1484 – 1488)

V držení Náchoda od jeho milosti knížete Jindřicha Münsterberského v zástavě; jemu náležely Skály na Boleslavsku.

Kateřina ze Strážnice a ze Štítar (1488 – 1497)

Zavázala se sice listinou z 13. zář 1493, že zboží Jindřichovi Münsterberskému a jeho synům vrátí, jakmile bude vyplacena půjčka, ale Jindřich peníze nesehnal. Po Jindřichově smrti jeho synové Hynek a Jindřich neměli prostředky na vyplacení zástavy, a proto přenechali náchodské panství 24. června 1498 Janu Špetlemu z Prudic.

Jan Špetle mladší z Prudic, Žlebů a Janovic (1497-1532)

Zdědil hodně statků a také Bezděz. Od roku 1483 držel Žleby, získal také Náchod, oženil se s Anežkou z Janovic a roku 1502 Janem Jencem z Janovic byl přijat k jeho panskému stavu a erb, takže získal do erbu orlici:

Pro náchodské měšťany na králi Vladislavu Jagellonském vyžádal velký výroční trh na den svatého Víta, čemuž král Vladislav II. listinou vydanou v Budíně 8. května 1498 vyhověl a Jan Špetle pak potvrdil listinou vydanou na žlebském zámku 11. listopadu 1498. Jan Špetle svůj šlechtický velkostatek budoval s rozmyslem: 28. zář 1499 koupil rybníčky v Brněm, při náchodském hradu byl vybudován poplužní dvůr, na němž robotovali poddaní z okolních vesnic, jen obyvatelé města Náchoda byli od robot osvobozeni. Jeho manželka Anežka Špetlová, rozená z Janovic, klonila se k Českým bratřím, jejichž potomci pak činí bratrskou obec v Ochranově v Sasku, roku 1501 pro ně koupila dům a zahradu na náchodském předměstí u velkého mlýna. Jan Špetle z Janovic roku 1506 potvrdil a rozmnožil nadání Náchodským. Vládl přes 34 let, žil za času třech králů, zemřel v roce 1532, k hrobu ho vyprovodilo obojí kněžstvo, pod jednou i pod obojí.

Hynek Špetle z Prudic, Žlebů a Janovic (1532 – 1533)

Již za otcova života od roku 1518 držel Hostinné, od roku 1528 mu patřily Skály a Adršpašské zboží měl v zástavě, po otcově smrti začátkem roku 1532 zdědil Náchod, s ním také zboží Vízburské, které přikoupil Jan z Janovic v letech 1516 – 1519. Náchod 16. října 1533 prodal Vojtěchovi z Pernštejna.

Páni z Pernštejna

Rod původem z Moravy, Vilém z Pernštejna se usadil v Čechách, 1487 – 1514 zastával úřad nejvyššího hofmistra Českého království, + 1521 v Pardubicích ve věku přes 85 let. Moudrým hospodařením a přikupováním statků, např. Pardubic s Kunětickou horou a Litického zboží od Münsterberských vévodů, zvláště pak statků zrušených klášterů rozšířil své panství, že převýšil velikostí svého jmění všechny tehdejší české i moravské pány i mnohá cizí knížata; když roku 1507 podělil bohatě své syny: Vojtěcha statky v Čechách a Jana na Moravě, ponechal ještě sobě znamenité zboží na Moravě i v Čechách. Hlavní zásluhu si pojal tím, že jeho horlivému vlastenectví měly Čechy co děkovat za svatováclavskou smlouvu z roku 1517, která učinila konec mnoholetým a krvavým rozbrojům mezi českými stavy za slabého krále Vladislava a jeho dětského syna Ludvíka.

Podle pověsti praotec rodu pánů z Pernštejna byl uhlíř Věňava, do jeho chaloupky v lesích si navykl chodit zubr a páchal mu tolik škody, že se jej uhlíř odhodlal zabít. Když jednou zubra přistihl v chalupě, uchopil ho za rohy, chřípím mu protáhl proutek a zkroceného jej vedl až do města Brna, kde tehdy pobýval se svým dvorem český král. Jako odměnu za jeho statečnost mu král věnoval celou krajinu, v níž pálil uhlí, a udělil jemu i jeho potomkům právo užívat jako erbovní znamení zubří hlavu s houžví v chřípí:

Vojtěch z Pernštejna a na Helfenstejně 1533 – 1534

Zastával jako jeho otec též úřad nejvyššího hofmistra v království a v roce 1526 byl jedním kandidátů na uprázdněný trůn. 16. října 1533 koupil Náchod. Byl znamenitý hospodář, ale umírá již 17. března 1534 bez dětí. Náchodský hrad se po jeho smrti stal vdovským sídlem jeho druhé manželky Johanky Zvířetické, rozené z Wartemberka, pro kterou Vojtěch roku 1526 koupil a přestavoval Nové Město nad Metují. V přestavbě Nového Města nad Metují od roku 1534 pokračoval Vojtěchův bratr Jan z Pernštejna.

Jan z Pernštejna a na Helfenstejně (1534 – 1544)

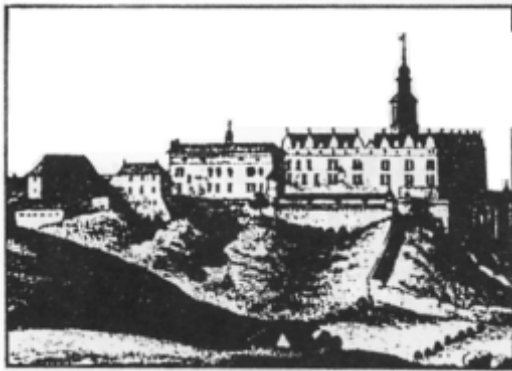
Zvaný Jan Bohatý, bratr Vojtěchův, po něm zdědil panství Náchod; v letech 1506 – 16 a 1526 – 28 nejvyšší komorník Českého království a v roce 1530 nejvyšší hejtman Moravského markrabství. Než byla dokončena přestavba Nového Města

nad Metují, Johanka Zvířetická na náchodském hradě zemřela 16. března 1536 a Jan začal s postupným odprodáváním svých panství na severovýchodě Čech. Roku 1543 prodal Rýzmburk a Skály Bernardovi Žehušickému z Nestájova a na Tupadlech, roku 1544 i Náchod a Vízmburk, novými pány Náchoda se stali:

Smiřičtí ze Smiřic

Páni původu rytířského, teprve později za panský prohlášení, vyvolili si za své sídlo Náchod, a setrvali v něm až do vymření rodu. Pocházejí z tvrze Smiřice u Hradce Králové, jejich jednoduchý erb má stříbrně a černě kosmo dělený štít:

Na rodných Smiřicích jsou známi od počátku 14. století. V průběhu 16. století se rodině podařilo dát dohromady rozsáhlý komplex panství, který vznikl cílevědomou hospodářskou činností podepřenou podnikatelskými schopnostmi. Za Smiřických se počala renezanční přestavba náchodského hradu:

Zikmund Smiřický ze Smiřic (1544 – 1548)

Téměř v dětství dán do služby varadinského biskupa v Uhrách, odtud přijat za panoše u krále Matyáše, jemuž zůstal věrným až do Korvínovy smrti v roce 1490. Potom se vrátil z Uher, kde už zapomněl svou mateřskou řeč, ve vlasti se ujal panství Skály nad Jizerou v Boleslavsku, přikoupil Navarov, později roku 1540 Hořice a Miletín, konečně roku 1544 kupuje Náchod od Jana z Pernštejna, s nímž se znal z mládí, kdy oba žili na dvoře Matyáše Korvína. S druhou svou manželkou Kunkou z Fiktum a Nového Šumburka zplodil 16 dětí, z nichž dcera Kateřina provdána za Bernarda Žehušického z Nestájova a na Rýzmburku. Zikmund zemřel ve stáří 80 let roku 1548, pohřben v kostele Týn nad Rovenskem blízko Skal a v Náchodě se toho roku ujal vlády jeho syn Albrecht.

Albrecht Smiřický ze Smiřic (1548 – 1566)

Syn předešlého, dědic Náchoda a Miletína, avšak Miletín roku 1560 prodal Jiřímu z Valdštejna a na Hostinném, téhož roku zakoupil od svého bratra Jaroslava zboží škvorecké. Dřív však než roku 1555 zastával úřad krajského hejtmana v Hradecku, na svém náchodském panství za levný peníz rozprodal množství pustin od husitských časů ležících ladem. S Hedvikou, dcerou Jana Zajíce z Házmburku, zplodil 4 syny, z nich Zikmund roku 1558 zemřel předčasně, Albrecht roku 1567, a Jaroslav roku 1570 otce cestou smrti následovali, jediný Václav došel dospělého věku; pozůstalé 3 dcery provdány: Maruše za Viléma z Valdštejna na Heřmanicích nad Labem (matka proslulého Albrechta, frýdlantského vévody, Anna za Albrechta Slavatu z Chlumu na Chrasti, a Kateřina za Lukáše z Žerotína, po druhé za Jana z Říčan. Jeho vnuci ze syna Zikmunda, Jaroslav a Albrecht, poslední svého rodu, vešli v držení všech Smiřických statků. I Albrecht se vydal do Uher, avšak vrátil se z boje a v mladém věku skončil běh svého života na Náchodě 6. prosince 1566, pohřben v chrámu Páně sv. Vavřince. Albrecht Smiřický odkázal své zboží synům Václavovi a Jaroslavovi rovným dílem; po Albrechtově předčasné smrti Náchod spravovala jako jejich poručnice a matka Hedvika, dalšími poručníky byli jeho bratři Jaroslav a Jindřich. Albrechtův starší bratr Jaroslav byl v roce 1554 přijat s celým rodem do panského stavu v Českém království; Jindřich ze Smiřic, druhý bratr, zdědil Skály, Navarov a Hořice. Dokonal život roku 1568, pohřben podle otce v Týně nad Rovenskem.

Hedvika Smiřická z Házmburku, poručnice (1566 – 1586)

Vrchní poručenství nad Albrechtovými sirotky přijal jeho bratr Jaroslav ze Smiřic na Kostelci nad Černými lesy, ale správu náchodského a škvoreckého panství vedla vdova Hedvika s takovou svědomitostí, že mimo jiné náchodské zboží rozšířila statkem skalickým a ratibořickým: roku 1575 od Jiřího Otmara z Holohlav přikoupila Malou Skalici; téhož roku od paní Elišky z Dohalic, manželky Protivce z Karlova, kmecí dvůr ve vsi Skaličce; a roku 1582 od Magdaleny z Nestájova, manželky Adama z Kounic a z Újezdce, poplužní dvůr s mlýnem v Ratibořicích a vsi Lhotu pod Hoříčkami, Chlístov, Křižanov a Zábrodí. Paní Hedvika byla zbožná a štedrá, u sv. Vavřince se od té doby chová stříbrný kalich se znaky Smiřických a Házmburských a rokem 1567, kostel nákladně obnovila: zaklenuta loď, na štíhlých sloupech vyzděny kruchty, po požáru roku 1570 zřídila městskou oratoř, jak dosvědčuje kámen nad zasazený hlavním vchodem s nápisy, správu panství odevzdala svému synu Václavovi ze Smiřic, zemřela v roce 1592 a je pohřbena v chrámu sv. Vavřince.

Václav Smiřický ze Smiřic (1586 – 1593)

Jinošská léta strávil na učení v Itálii a ve službě arcivévody Karla Štýrského, když se pak vrátil, vstoupil roku 1587 do manželství s Dorotou, dcerou Otakara

Holického ze Šternberka a na Leštně, s kterou zplodil syna Albrechta Václava a dceru Kateřinu, potom provdanou za Rudolfa ze Štubenberka na Novém Městě nad Metují. Jako sotva 30 letý zemřel 15. srpna 1593 ve Škvorci a pohřben v náhodské hrobce podle svých rodičů. Pozůstalá vdova Dorota ze Šternberka přežila svého syna Albrechta Václava zemřelého roku 1614, opět se vdala, za Krištofa hraběte z Fürstenberka, jemu porodila jedinou dceru Annu Albertinu, na kterou zdělila otcovské panství Leštno, a ta se provdala za pána z Říčan.

Albrecht Václav Smiřický ze Smiřic (1593 – 1614)

Syn předešlého, při otcově smrti nebyl ještě ani tříletý, poručníkem se stává bratranec Václava Smiřického ze Smiřic Zikmund Smiřický ze Smiřic na Skalách a Dubu, Frýdštejnu, Hořicích a Kumburku, od roku 1397 také na Kostelci nad Černými lesy, a do své smrti roku 1608 poručenství věrně zastával, neboť roku 1600 zakoupil k náhodskému panství statek rýzmburský od Jana z Talberka s městečky Žernov a Červená Hora, vsi: Skalka, Všeliby, Olešnice, Víška, Stolín a Mstětín. Přešel k systému režijního velkostatku, stal se dovršitelem snahy generací a mohl i svým synům poskytnout to nejlepší vzdělání. I svého svěřence vyslal na studia do Heidelbergu, Ženevy a Paříže. Albrecht Václav po návratu uskutečnil s několika šlechtickými přáteli cestu do Nizozemí, Anglie, Skotska a Irska; u skotských břehů ztroskotali a vrátili se přes Anglii, Belgie, Francii, Benátky a Německo. Roku 1611 po smrti Jaroslava ze Smiřic zdědil panství Kostelec nad Černými lesy. K náhodským byl velice štedrý, potvrdil vaření piva a odbývání jarmarků, vybírání cla a mýtného. Vrcholu společenského postavení získal Náchod jeho listinou z 29. srpna 1612, kdy mu bylo postoupeno patronátní právo ke kostelům a škole, měšťané i obyvatelé předměstí dostali práva obyvatel královských měst s právem soudní pravomoci. Albrecht Václav v roce 1613 přikoupil trebešovské zboží. V kostele sv. Vavřince postavil u hlavního oltáře pomník svým předkům; v letech 1566 – 1614 je hrad přestavěn na pohodlný renezanční zámek. Venkovní omítky pokryla sgrafitová výzdoba. Vnitřní prostor byl z výškových důvodů rozdělen na dolní a horní dvůr. Do zdi rozdělující oba dvory bylo včleněno schodiště a nízká věž s hodinami. Přestavbu provedli italští stavitelé, kteří předtím pracovali na Novém Městě nad Metují pro Pernštejny. Jádrem a dominantou celé stavby zůstala stará věž, roku 1570 poškozená bleskem a při opravě opatřená otevřeným ochozem a dvojí lucernou s bání. Tehdy nastala doba největšího kulturního i hmotného rozmachu města. Za největší úspěch náhodští měšťané považovali, že se jim 17. dubna 1601 podařilo koupit rytířský statek Slánský s vesnicí Březovou v Kladsku. Tento statek po smrti bezdětného majitele Tobiáše Slánského z Doubravice připadl české koruně. Tak se stala náhodská obec pozemkovou vrchností a získala vlastní poddané, kteří byli povinni vykonávat robotní práce. Albrecht Václav 23 letý zachvácen zimnicí 14. dubna 1614 umírá v Kostelci nad Černými lesy a jeho dědicem se stává:

Albrecht Jan Smiřický ze Smiřic (1614 – 1618)

Syn Zikmunda Smiřického ze Smiřic a na Skalách, narodil se roku 1594, stal se dědicem veškerých statků rodu, neboť starší bratr Jaroslav zemřel již roku 1611, mladší Jindřich Jiří byl dementní. Albrecht Jan studoval na kalvínské univerzitě v Heidelbergu a cestoval po západní Evropě a Itálii. Po smrti svého bratra Jaroslava roku 1611 zdědil panství Skály, Kumburk, Dub, Frýdštejn, Hořice aj., takže veškeré rodinné jmění se soustředilo v jeho rukou; k zděděným statkům přikoupil ještě Malou Skálu, Dymokury a Turnov. Po návratu do Čech se stal jedním z vůdců protihabsburské opozice. V roce 1618 patřil k radikálům. V jeho pražském paláci 22. května 1618 se uskutečnila schůzka stavů, při které se rozhodlo o defenestraci. Albrechta Jana zvolili za direktora i správce, uvažovalo se dokonce i o jeho zvolení za českého krále. Připravovaným sňatkem s hraběnkou z Hanau-Münzenberk měl vstoupit do příbuzenských vztahů s několika rody naladěnými protihabsbursky; jako jeden z nemnoha podporoval české stavovské povstání finančně. Využil nechuti českých stavů k Ferdinandu Štýrskému i okolností, že většina vlivných šlechticů měla za manželky členky z rodu Smiřických, ale i jiní šlechtici a celá města byla u něho značně zadlužena. Poměrně snadno se mu podařilo využít rozhořčení českých stavů nad uvězněním broumovské deputace protestující u místodržitelů proti snahám broumovského opata uzavřít jejich protestantský kostel. Místodržící Slavatu a Martinice a jejich písaře Fabricia vyhodili 23. května 1618 z okna české kanceláře na Hradčanech. Následovala však očekávaná roztržka s vídeňským dvorem a válka. Smiřický své oddíly vypravil do pole v českých barvách místo v barvách svého rodu a řada šlechticů požadovala jeho za českého krále. V ležení před Českými Budějovicemi se však roznemohl a po několika dnech 18. listopadu 1618 zemřel v paláci na Malé Straně ve věku 24 let. Jeho jediný bratr a mužský potomek rodu Jindřich byl slabomyslný, takže jeho dědičkou se stala jeho sestra:

Markéta Saloména ze Smiřic, provdaná Slavatová z Chlumu a Košumberku (1618 – 1620)

Sestra Albrechta Jana, provdaná za Jindřicha Slavatu z Chlumu a Košumberku. Druhá sestra Alžběta (zdomácněle Eliška) Kateřina vězněna 11 let (mezi léty 1609 – 1620) na hradě Kumburku od otce Zikmunda Smiřického a po jeho smrti její sestrou Markétou Saloménou, protože se zamilovala do prostého kováře. Na ní, ale více na Smiřické dědictví obrátil svůj zřetel Oto z Vartemberka, muž dobrodružný, ve válkách otužilý, právě vdovec. Nemeškal vzešlý úmysl provést rychlým skutkem, když se svými věrnými se zmocnil hradu, Alžbětu osvobodili, nabídl jí svou ruku, kterou ovšem co vysvoboditele z mnohaletého vězení přijala s ochotou a ihned se s ní dal oddat, načež jménem své manželky se prohlásil za pána hradu, v Jičíně a Hořicích od poddaných si poručil skládat přísahu poslušnosti. Když o této události uslyšela Saloména Slavatová, začala se svým manželem hájit své dědictví a hledala zastání u nového krále Bedřicha. Oto

z Vartemberka pohnán před královský soud, teprve k druhému sezení a na domluvu svých přátel se dostavil, pro vykonané násilí dán do vazby na Bílou věž; nad to pak dva komorníci s úředníky od zemských desek vysláni, aby Smiřické statky přejali pro dementního Jindřicha ze Smiřic, pozůstalosti všechny sepsali a odevzdali panu Slavatovi, co mocnému poručníku s manželkou jeho Saloménu. Jindřich Slavata přišel 1. února 1620 s královskými úředníky a svými přáteli k Jičínu, kde našel zavřené brány, osazené žoldnéry Oty z Vartemberka; nebyl vpuštěn, až teprve městská rada slíbila Alžbětě Vartemberské ze Smiřic, že bez její vůle nikomu nebude slibovat věrnost a poslušnost. Když pak na to do města vpuštění komisaři a vykážali se královským listem, městská rada z královského rozkazu slíbila poslušnost Slavatovi a žádala, aby město bylo zproštěno Otova lidu. Když na to komisaři vešli k spisování do hořejších světnic zámku, Alžběta přikázala zotvírat sklepy a rozdávat vojákům víno, aby si pojistila jejich službu, načež vešla s některými podnapilými vojáky do sklepa, v němž uloženo několik sudů střelného prachu, a tu stalo se, že neopatrností opilce vzňal se prach a celý přední díl zámku, kde byli právě komisaři, vyhozen do povětří. Tímto výbuchem zahynulo 60 osob, mezi nimi Alžběta Vartemberská ze Smiřic, Jindřich Slavata z Chlumu, Rudolf ze Štubenberka na Novém Městě nad Metují, manžel někdy Kateřiny ze Smiřic, Adam Abraham Bohdanecký z Hodkova na Adršpachu se svým synem Jaroslavem, posledním svého rodu, Václav Bukovský z Hustiřan a Oldřich z Gerstorfu, oba královští komorníci; sotva 10 osob v zámku zůstalo na živu.

Logickým důsledkem předčasné smrti Albrechta Jana byla neshoda mezi českými stavy. Na český trůn zvolen falcký kurfiřt Bedřich. Čeští stavové hledali mocné spojence, aby se ubránili proti Ferdinandovi, svému pravému králi, k své pomoci měli Moravany, Slezáky a Gabriele Bethlena, sedmihradského knížete, který vydobyl znamenité části Uherského království; než odbojní Čechové sami věc svou strhli do záhuby, jelikož nehodného muže povolali na královský trůn; neboť Bedřich oddán učení Kalvínskému, které šířil na újmu jiných vyznání, ponechal svému dvornímu kazateli volnou ruku, když ten rouhavým způsobem ničil a vyhazoval z chrámu sv. Víta vzácné památky minulých věků, oltáře, obrazy a jiné ozdoby a umělecké poklady, takže nemálo se horšili i sami Čechové nad ohavným počínáním svého bídného vyvolence. Ostatně Bedřich dbal jen o královský lesk, o hody a radovánky; starost o správu svého království si nepřipouštěl, nadto dost nemoudře jednal, když německým vůdcům povolaným do země odevzdal hlavní velení nad vojskem, tím urazil dosavadní vůdce, kteří posud jeho věc statečně a vítězně hájili. Císař Ferdinand vedení války odevzdal cele Maxmiliánovi, bavorskému vévodovi, který postoupil se svým vojevůdcem Tillym až k Bílé Hoře u Prahy. Zde 8. listopadu 1620 svedena bitva, v níž odbojní čeští stavové poraženi i se svými společníky; Bedřich, v tu chvíli seděl na hradě při veselé hostině s pány a paními, ač posel vyslaný z bojiště jej vybízel, aby svou přítomností pospíšil roznítit udatnost svého vojska; když pak ale po mnohém prošení konečně přece se mu uráčilo aspoň z městských hradeb pohlédnout na své

vojsko, tu spatřil úplnou porážku a žalostný útěk svých; porozuměl, že ztracena je Česká koruna, lehce, avšak neprávem nabytá; pojala jej bázeň o bezpečnost vlastní osoby, že sotva tu noc přečkal, a nedbal na sliby Pražanů a pánů, že posud ubránit se mohou četným vojskem. Po prohrané bitvě druhého dne Prahu opustil a ve vojenském průvodu uprchl z Čech, dal se na útěk do Vratislavi. Poslední noc na české půdě v sobotu po sv. Martinu 14. listopadu 1620 přenocoval v Náchodě. I Markéta Saloména Slavatová dobře věděla, jak její manžel i bratr protivili se císařům Matyáši a Ferdinandovi, a že i na ní musí též padnout nemilost. Se svým synem Albrechtem Slavatou a dementním bratrem Jindřichem Jiřím, bratrem Albrechta Jana, následujícího dne s družinou Bedřichovou opustila Čechy; vezla s sebou na mnoha vozech drahých věcí a nábytku, také z Náchodského hradu vzatého. Vydala se za Bedřichem do Vratislavi s marnou nadějí, že Bedřich Českého království dobude, a ona zase nabude dědičná panství. Bedřich nespátřil více Čechy, umřel roku 1632. Markéta se vrátila jen na krátkou dobu při saském vpádu v roce 1631, kdy také navštívila Náchod. Smiřické statky propadly pro zradu posledních držitelů králi Ferdinandovi, neboť i Albrecht ze Smiřic, ač roku 1618 zemřelý, co účastník vzpoury a zapsaný k Bedřichově straně, rozkazem oznámeným 26. dubna 1621 ve zlou paměť odsouzen a statky přiřknuty císařskému konfiskátu.

Fiskus královský (1621 – 1623)

Po útěku zimního krále Bedřicha z Čech město Náchod mnoho utrpělo nejen císařským, ale i Bedřichovým vojskem, neboť krnovský kníže k ruce krále Bedřicha kladský hrad držel osazený vojskem; teprve 26. října 1622 postoupeno Kladsko císaři. V tu dobu vykonán císařský rozsudek nad těmi, kteří byli hlavní vůdcové české vzpoury; na náměstí před pražskou radnicí 21. června 1621 popraveno 27 vzbouřenců ze stavu panského, rytířského a městského, a jména těch, kteří utekli, napsána na černé tabule a katovou rukou zavěšena na šibenici, nato prohlášení, že zbaveni cti, života i jmění. Hned po vykonání pražského soudu ke konci června přibyl Albrecht z Valdštejna na Náchod a 11. července deset praporů pěšího a jízdného šlo proti Kladsku; avšak museli se obrátit k Broumovu, jelikož hory nad Levínem byly osazené zbrojným lidem hájícím Kladsko pro zimního krále Bedřicha. Po vyřešení nároků Albrechta z Valdštejna, jehož matka byla z rodu Smiřických, královská komora náchodské panství prodala 18. března 1623 Marii Magdaléně Trčkové z Lípy.

Trčkové z Lípy získali přídomek podle vesnice Lípy u Hradce Králové. Jejich erb se uspořádáním barev podobá spíše vlajce než běžným znakům, je nahoře černý, dole červený a uprostřed má stříbrné břevno, jeden roh je stříbrný, druhý červený, s červenými praporky na stříbrném a stříbrnými na červeném rohu:

Marie Magdaléna Trčková z Lípy (1623 – 1629)

Dcera Ladislava Popela Lobkovice, 8. února 1588 provdána za Jana Rudolfa Trčku z Lípy, pána na Opočně, Smiřicích, Veliši, Lipnici, Světlé, Konicích aj., který zemřel několik měsíců až po svém synovi jako poslední mužský potomek rodu. Se souhlasem Ferdinanda II. zůstala nekatoličkou, neboť mu půjčovala peníze. Držela otěže rodinné politiky pevně ve svých rukou a projevovala nebývalého obchodního ducha. Hromadila majetek a spravovala ho takovým způsobem, že ji poddaní pro její nelítostné vykořisťování přezdívali Zlá Manda. Ani posměšky, ani nepříznivé rány osudu nemohly zmírnit její chamtivost. Po roce 1620 dokázala za pomoci svých přátel osvobodit manžela z obžaloby pro aktivní účast ve stavovském povstání a obratem se vrhla do nákupu zkonfiskovaných statků s takovým elánem, že ji nakonec v tomto počínání předstihl pouze Albrecht z Valdštejna. Roku 1628 vypuklo na trčkovských panstvích selské povstání poddaných, k němu se připojili i náchodští měšťané a uvěznilí rekatolizační komisi, která byla právě na náchodském zámku. Když bylo povstání potlačeno vojskem, celá městská rada byla vsazena do vězení na Novém Městě nad Metují. Marie Magdaléna podlehla snům o velké budoucnosti svého nejstaršího syna hraběte Adama Erdmana, jemu roku 1629 postoupila Náchod. Štěstí pro ni, že se rozpadu jejich majetku nedožila.

Adam Erdman hrabě Trčka z Lípy (1629 – 1634)

Syn Marie Magdalény, jediný syn Jana Rudolfa Trčky z Lípy a na Opočně, narozen roku 1599, za manželku měl Maxmiliánu, dceru Karla Bernarda hraběte Harracha, její bratr byl kardinál arcibiskup pražský, její sestra Alžběta provdána za Albrechta z Valdštejna, vévodu frýdlantského. Jediná sestra Adama Trčky, Alžběta, provdána za Viléma Vchyňského z Chýnic a Tetova na Teplicích, též císařského vojevůdce. Adam Trčka byl poslední český majitel Náchoda z řad staré domácí šlechty, sloužil ve vojsku svého švagra Albrechta z Valdštejna, dosáhl

hodnosti generála, přestoupil na katolickou víru, roku 1628 povýšen do hraběcího stavu. Náchodský zámek i město v letech 1632 – 1634 dal soustavně opevňovat. Stavbu vedl vojenský inženýr setník Salomon Ofner. Přestože Adam Trčka byl katolík, od roku 1631 se stále více angažoval ve valdštejnském spiknutí, takže jeho život ukončen 25. února 1634 v Chebu a jeho majetek rozdělen mezi generály, kteří zachovali věrnost císaři. Všecka panství valdštejnská a trčkovská propadla císaři, který jimi odměnil vojenské vůdce. Tak darem obdrželi Piccolomini náchodské panství, Leslie novoměstské, Gallas frýdlantské a smiřické, Colloredo opočenské. Od císaře Ferdinanda II. za služby prokázané císaři 10. května 1634 získal Náchod darem generál Oktavio I. Piccolomini. Když na náchodském zámku psal Adam Erdman dopis, kterým zval do služeb mladého italského šlechtice Oktavia Piccolominiho, jemuž předcházela pověst vynikajícího válečníka, nemohl tušit, že se Oktavio stane dalším majitelem náchodského panství.

Oktavio I. kníže Piccolomini de Aragona, vévoda z Amalfi (1634 – 1656)

Piccolominský rod má svůj původ v Italském městě Sieně v nynějším Toskánsku. Nejznamenitější z toho rodu byl Aeneas Sylvius (u našich předků zván Eneáš), biskup v Sieně, tajemník císaře Fridricha IV., a roku 1444 vyslanec téhož do Čech na benešovském sněmu, potom od roku 1458 papež pod jménem Pius II. Kníže Oktavio Piccolomini narozen v roce 1599 ve Florencii, pocházel od Kateřiny, dcery Silvia Piccolomini, šlechtice v Sieně, druhé sestry pozdějšího papeže Pia II., která roku 1432 provdána za Bartoloměje Pizichamoli ze Sieny. Oktavio byl proslulý válečník, nejprve ve španělském vojsku, pak v toskánských službách, na pomoc císaři v Čechách bojoval i 8. listopadu 1620 na Bílé hoře. Jeho kariéra je spojena s Albrechtem z Valdštejna, neboť jeho zásluhou se stal v 26 letech plukovníkem a velitelem jeho osobní stráže. Po bitvě u Lützen roku 1632

povýšen na generála, ale později nespoléhal už jen na Valdštejna, hrál na obě strany v blížícím se konfliktu mezi Valdštejnem a císařem. Nakonec dal přednost císaři. Po Valdštejnově pádu následovaly už jen pocty a výhody. Roku 1634 je jmenován rytířem řádu zlatého rouna, po událostech v Chebu z konfiskací v Čechách obdržel náchodské panství. Od roku 1635 ve službách španělského krále, úspěšně bojoval v Belgii a severní Francii, ve španělském Nizozemí. V letech 1640 – 1642 válčí v Německu a v Čechách, kde se stal hrabětem a vrchním velitelem císařských vojsk. 1644 – 1648 bojoval v Nizozemí, poté až do ukončení třicetileté války stál v čele císařského vojska v Čechách. Ve funkci císařského zplnomocněnce vedl diplomatická jednání o ratifikaci a plnění podmínek vestfálského míru. K náchodskému panství přikoupil statky Heřmanice, Vestce, Miskolezy a Šonov. Roku 1650 je Oktavio jmenován říšským knížetem a trvale se usídlil v Náchodě. V letech 1650 – 1654 došlo k velké raně barokní přestavbě zámku. Oktavio po pětiletém šťastném manželství zemřel 11. srpna 1656 ve Vídni bez dětí. Protože syn Ascanio mu padl mladičká roku 1634 v bitvě u Nördlingenu (Mírová na Moravě), majetek získal vnuk jeho bratra Eneáš Sylvius. Ale za něho, i za dalšího nezletilého prasynovce Lorenza, když Eneáš Sylvius zemřel na následky poranění v souboji, vedla správu statků mladá vdova **Marie Benigna**, rozená Sasko-Lauenburská, která musela odprodat i část svého soukromého majetku včetně šperků, aby uspokojila věřitele, neboť Oktavio žil nad poměry. Portrét od Joachima Sandrata (1606 – 1688):

Piccolominiové měli v prvním a čtvrtém bílém poli modrý kříž a pět zlatých měsíců, v dalších dvou polích byl později v pruzích aragonský, uherský, andergavský a jeruzalémský erb:

Eneáš (Aeneas) Sylvius kníže Piccolomini ze Stizziano (1656 – 1673)

Nezletilý vnuk Oktaviova bratra, jako poručník panství spravoval hrabě Sebastián Pölting, od roku 1664 Oktaviova vdova kněžna Marie Benigna; kníže Aeneas vládl sám něco přes rok, padl jako císařský plukovník v bojích proti Francii roku 1673. Rok 1663 poznamenán neštěstím, neboť 17. května ve čtvrtek po Sv. Duchu, o půl jedné z poledne vyšel oheň u žida Eliáše Březnice. Na odvrácení neštěstí městská rada s děkanem Janem Bohumírem Kapounem, svobodným pánem ze Svojkova, pozdějším hradeckým biskupem, učinili slib, že každoročně budou konat pouť k úctě Panny Marie; pak se vši slávou chodívali do Svatoňovic, Vamberic, Varty a na Novou Paku, až poté roku 1782 všechna přesporní procesí zakázána, tedy konána domácí chrámová pobožnost vždy šestou nedělí po velikonocích. Po smrti neženatého Eneáše připadlo náhodské panství jeho mladšímu bratru.

Vavřinec (Lorenzo) kníže Piccolomini (1673 – 1712)

Mladší bratr předešlého, také za něho vládla kněžna Marie Benigna do 2. května 1679, avšak dle zvláštní smlouvy až do 19. února 1684 brala poloviční příjem z panství, teprve roku 1685 se odstěhovala do Prahy. Vavřinec se roku 1689 oženil s Annou Viktorií Ludmilou, rozenou Liebštejnskou z Kolovrat, narozenou 1. května 1668. Z manželství k dospělosti došlo šest dětí: Jan, Norbert, Octavius, Maria, Kateřina, a Ludmila. Kníže Vavřinec dokonal běh svého života v Ratibořicích 22. srpna 1712, stár 56 let, jeho manželka jej přežila o 26 let. Po smrti Lorenza spravovala celé panství vdova a za ní byl dokončen stavební vývoj zámeckého areálu, nechala postavit tzv. úřednické křídlo.

Jan Václav Karel kníže Piccolomini (1712 – 1742)

Nejstarší Lorenzův syn, pokřtěný v náhodském chrámu 30. července 1695, a že byl nezletilý a na smyslech slabý, správa panství svěřena jeho matce kněžně Anně Viktorii, a to nejen za jeho nezletilosti, ale i později, po návratu z ciziny v červnu 1718 se Jan Václav chtěl ujmout vlády, ale 19. listopadu 1720 přijela krajská komise, která vládu panství pro jeho nebezpečnou duševní chorobu opět odevzdala kněžně vdově, paní to velmi dobromyslné, zbožné a k chrámům štědré; roku 1716 přikoupěna Řešetova Lhota a Žernov, roku 1718 Vysokov a Studnice, od roku 1732 pak panství spravoval jeho bratr Octavius II.

Oktavio II. Eneáš Josef kníže Piccolomini de Aragona (1742 – 1757)

Mladší Lorenzův syn, narozen roku 1698, od roku 1739 generál, za jeho vlády rozsáhlé úpravy zámku do nynější podoby, včetně úprav interiérů 1. a 2. patra, zemřel neženatý 25. ledna 1757 raněn mrtvicí jako polní maršálek v ležení u

Hradce Králové, stár 56 let, poslední potomek po meči Aragonské větve. Po něm nastoupila druhá větev rodu Piccolomini de Villa Nuova, potomků po Kateřině, sestře papeže Pia II.

Jan Pompeius kníže Piccolomini de Villa Nuova (1757 – 1765)

Majorátní dědictví přešlo dle ustanovení knížete Octavia I. na spřízněnou větev, na Jana Pompeia Piccolomini, hraběte z Cellano, jinak de Villa Nuova, spolu s důstojností knížecí. Knížeti, vysoko sedícímu v křesle, královský komorník na to podal žezlo na znamení moci a práva. Jeho manželka Markéta Kateřina byla rozená kněžna Caraccioli. Zemřel ku konci dubna 1765.

Josef Jan Parille kníže Piccolomini de Villa Nuova (1765 – 1783)

Narozen roku 1749, po smrti Jana Pompeia jeho vdova Markéta Kateřina ustanovena za poručnici, až byl jeho syn Josef 5. srpna 1771 prohlášen plnoletým. Oddán byl s Marií Christinou, kněžnou Caraccioli, za něho v roce 1775 bylo povstání poddaných sedláků; vedl život mrzký, byl degenerovaný a despotický, zemřel bez dětí v Neapoli 6. července 1783 jako poslední Piccolomini. Jeho vdova po delší čas obývala Ratibořice; když pak viděla, že panství nepřipadne jí, odstěhovala se do Neapole, kde roku 1825 skonala ve vysokém stáří.

Po vymření rodu Piccolomini Josefem Parillem roku 1783 a dlouhém soudu o piccolominské dědictví měli v držení Náchod zadlužení Desfoursové [defúrové].

Josef Vojtěch hrabě Desfours [defúr] (1786 – 1791)

Po smrti Josefa Parille vznikl soud o náhodské dědictví, právo k panství hájili: Josef Vojtěch, hrabě Desfours v Mont a Athienville, pán na Průhonicích, Studnici a Řešetově Lhotě, vnuk knížete Vavřince Piccolomini z jeho dcery Lidmily,

provdané za hraběte Maximiliana Desfours, jejíž bratr Octavio II. Piccolomini, poslední po meči zemřel 25. ledna 1757, a Antonín vévoda de Monte Leone, švagr zemřelého Josefa Parille. Pře se protáhla na 3 léta, až konečně náchodské panství přiřknuto hraběti Desfours. Uvítán byl v Náchodě s manželkou Marií Annou 2. srpna 1787. Šťastně vyhrál, snadno nabyl a lehce pozbyl. Náruživý milovník honby, her a banketů upadl do dluhů. Za tou příčinou komise 22. prosince 1789 přijela do Náchoda, všechno na zámku, ve dvorech a na panství vyšetřila, sepsala a zapečetila; panství svěřeno důvěrníku zřízenému od soudu. Za něho pro zadlužení byly prodávány různé části vnitřního zařízení zámku, ale nakonec to neodvrátilo konečnou dražbu. Josef Vojtěch skonal v červnu 1791.

Rod původem z Lotrinska, erb obdrželi při povýšení do panského stavu roku 1629; k původnímu znaku z Lotrinska: krokve se dvěma nohama gryfů na modrém poli připojili černého říšského orla ve zlatém poli:

František Antonín hrabě Desfours (1791 – 1792)

Zadlužené panství sice přejal, ale pro dluhy je roku 1792 prodal Petrovi Bironovi:

Rod Bironů, rod Kuronských (1792 – 1840)

Kuronsko leží na severozápadě dnešního Lotyšska. Hlavní sídelní město vévodství byla Jelgava, německy Mitau. Rod Bironů, správně von Bühren, byla povýšená německá pobaltská šlechta. První zmínka o Karlu Bührenovi, správci vévodského statku prvního kuronského vévody Gottharda Kettlera, je z roku 1573. Jeho syn Arnošt Jan Bühren se narodil roku 1687; od polského krále Vladislava IV. získal šlechtický diplom vztahující se na celou rodinu. Potíže s uznáním titulu ostatní šlechtou vyřešila roku 1730 kuronská vévodkyně, neteř ruského cara Petra I. z jeho bratra Ivana, pozdější ruská carevna Anna Ivanovna. Povýšila Arnošta Jana Bührenna do hraběcího a v Rusku i říšského stavu. Tehdy došlo ke změně psané formy příjmení z Bühren na Biron s poukazem na příbuzenství s francouzským vévodským rodem stejného jména. Arnošt Jan Biron byl totiž milencem ruské carevny vdovy Anny Ivanovny, její přední rádce a představitel politiky označované jako bironovština. Svého postavení využíval k osobnímu obohacení a upevnění moci. Roku 1737 z donucení carevny od kuronských stavů zvolen za vévodu této země. Po smrti carevny roku 1740 svržen od polního maršála Münicha, uvězněn a odsouzen do vyhnanství na Sibiř i se svou rodinou. Násilným převratem roku 1741 povýšena za carevnu Alžběta, dcera Petra I., která 20. prosince 1741 Birona povolala zpět, do vězení pak odsoudila Münicha. Bironovi roku 1763 od carevny Kateřiny II. zas vráceno kuronské vévodství, které spravoval moudře a mírně. Roku 1769 postoupil vládu nejstaršímu synu Petrovi, načež 28. prosince 1772 dokončil svůj život.

Petr Biron vévoda Kuronský a Zaháňský (1792 – 1800)

Narodil se 15. února 1724 v Mitavě z kuronské matky rodu Trotta, jmenované Treyden; se svým otcem sdílel vyhnanství na Sibiři. Roku 1762 carem Petrem III. povýšen na generálmajora. Od roku 1769 se po otci ujal vlády Kuronie a Semigalie. Potřetí vstoupil v manželství roku 1779 s Annou Karlou Dorotou, dcerou kuronského hraběte Jana Bedřicha von Medem. Pro rozpory se stavy a

zásahy Polska a Ruska do kuronských záležitostí se rozhodl Kuronsko opustit. V roce 1786 koupil od vévody Františka Lobkovice zaháňské vévodství v Dolním Slezsku, v roce 1792 ve veřejné dražbě i panství Náchod. Do Náchoda přijela nejdříve v květnu 1793 vévodkyně, jen krátce se pozdržela. V roce 1795 Petr podepsal abdikací listinu, kterou se vzdal vlády v Kuronsku za jednorázové odstupné a roční plat; Kuronsko toho roku připojeno k ruské říši a on přeložil své sídlo do Náchoda. Od té doby žil střídavě v Zaháni, v Náchodě a v Berlíně. Teprve 13. června 1796 přijel s chotí a třemi dcerami do Náchoda poprvé. Po jeho odjezdu zámek opravován, uvnitř všechno nádherně a skvostně obnoveno, jak slušelo na někdy samovládného vévodu. Služebnictvo míval hojné a dobře placené; uměnímilovný vévoda vedl nádherný dvůr; veselo a hlučno bylo na zámku, neboť byl bohatý a měl hojnost zlata. Byl vpravdě milostivou vrchností svým poddaným, ulehčoval jim obživu, předně pak robotní povinnosti proměnil v levný plat. Petr Biron a jeho manželka byli náruživými hudebníky, milovníky divadla a společenského života. Zámek se stal na několik let čilým společenským střediskem. V torionu byla sice v přízemí konírna, ale v patře zřízeno velké zámecké divadlo, kde vystupovali význační domácí i cizí herci; na nedalekém Červeném kopci otevřena též letní scéna. Na zámku zbudoval v Piccolominském traktu divadelní sál s pravidelným vystoupením a koncerty. V roce 1797 zde náchodští ochotníci na počest vévodova příjezdu sehráli Mozartovu operu Don Juan. Bylo to první mimopražské provedení této opery vůbec. Petr skonal 12. ledna 1800 v Jelenově u Chudoby, stár 76 roků. Vdova se usadila s dětmi v Löbichau, panství v Saském Starohradsku roku 1796 od ní koupeném, a částečně se zdržovala v Berlíně. Roku 1806 cestovala za příčinou svých dětí do Petrohradu. Roku 1809 pobyla v Paříži, roku 1817 na pozvání cara Alexandra v Petrohradě, pak v Mitavě, kde založila školu pro chudé, a nadala znamenitě ústav pro šlechtičny. Poslední léta trávila zimu v Paříži, léto v Löbichau, kde také 20. srpna 1821 umřela a byla pohřbena. Z dětí mimo syna narozeného roku 1787, avšak zemřelého 1790, pozůstaly čtyři dcery. Po smrti Petra Kuronského panství Zaháňské a Náchodské zdědila jeho nejstarší dcera:

Kateřina Bedřiška Vilemína Benigna vévodkyně Zaháňská (1800 – 1839)

Petrova dcera, narozená 8. února 1781, rozená princezna Kuronská, paní kněžna z Babičky Boženy Němcové, učená, uměnímilovná a dobrosrdečná. Za její nezletilosti byl jejím opatrovníkem a vrchním správcem zemskou správou určený Josef hrabě Vratislav z Mitrovic. Bezdětná, i když 3 x vdána: prvním manželem byl od roku 1800 Julius princ Rohan-Guemené, s ním se rozvedla roku 1805; po dvou měsících její druhý manžel byl ruský kníže Vasilij Trubecký, s nímž se hned v tom roce rozešla; po třetí zvolila si roku 1819 hraběte Karla Rudolfa von der Schulenburg, s nímž rozvedena roku 1835.

Proslula svým milostným vztahem k rakouskému kancléři Klementu Metternichovi a zejména rolí v diplomatických jednáních při formování protinapoleónské koalice v roce 1813. Zimu trávila v hlavních městech, léto cestováním do lázní a cizích zemí. V Náchodě se zdržovala jen výjimečně a při návštěvách panství dávala přednost pobytu v loveckém záměčku v Ratibořicích, který dala obnovit, skvostně ozdobit a přetvořit i celou okolní přírodu.

Zemřela v roce 1839 ve Vídni, ostatky jsou uloženy v rodinné hrobce v Zaháni. Po její smrti dědičkou náchodského panství se stala její mladší sestra:

Marie Paulína, kněžna z Hohenzollern-Hechingen (1839 – 1840)

Již jako vdova po knížeti Bedřichu přijela v polovici srpna 1840 do Náchoda se svou sestrou Janou, vdovou po Františkovi vévodovi z Acerenza-Pignatelli, aby naposledy navštívila mrtvolu své sestry, v ten čas ještě odpočívající při zámecké kapli. Syn Marie Pauliny Louis Napoleon (1811 – 1898) byl posledním zaháňským vévodou. Toho roku panství prodala říšskému hraběti Karlu Octaviovi Lippe-Biesterfeld.

Karel Octavius hrabě z Lippe-Biesterfeldu (1840 – 1842)

Pocházel z mladší větve německých knížat z Lippe-Detmold, ujal se náchodského panství, ale po dvou letech 8. dubna 1842 výhodně je prodal, jen si vyhradil na deset let svobodný pobyt v ratibořickém letohrádku. V roce 1846 složil vyznání katolické víry do rukou broumovského opata. Později odstěhoval se do Solnohradu, pak bydlel v Bavorském Mnichově.

Jiří Vilém kníže Schaumburg-Lippe (1842 – 1860)

Narodil se 20. prosince 1784, jeho rod pocházel z oblasti řeky Lippe na území dnešního Vestfálska, ve třech letech osiřel, studoval na univerzitě, cestoval po Švýcarsku a Itálii, dříve hrabě, roku 1807 získal dědičnou hodnost suverénního říšského knížete, připojil se k Rýnskému spolku, tvůrcem ústavy z roku 1816, jeho manželka Ida, kněžna z Waldek-Pyrmontu, narozena 26. září 1796 (+ 1862), oddáni roku 1816, Jiří Vilém + 21. 11. 1860 a panství odkázal svému druhorozenému synovi. Syn Adolf Jiří narozený roku 1817 stal se nástupcem v Bükeburku, mladšímu Vilémovi, narozenému roku 1834 připadl náchodský statek.

Běloveská kyselka Ida, Idiny sady na severní straně zámku: anglický park s araukarity založen v roce 1842, 1903 zde umístěna litinová busta princezny zakladatelky:

Vilém Karel August princ Schaumburg-Lippe (1860 – 1906) Grafika z roku 1881:

Druhý syn předchozího, narozen 12. prosince 1834, panství zvelebil, + 4. dubna 1906 na zámku v Náchodě, byl ženatý s Bathildis Amalgunde, princeznou z Anhaltu, paní lidumilnou, skromnou a velice štedrou k chudině a mládeži, nar. 29. prosince 1837, + 10. února 1902; z jejich manželství pochází Charlotta, královna Virtemberská, která ovládala plně i český jazyk.

Bedřich princ Schaumburg-Lippe (1906 – 1945)

Syn Viléma, narozen 30. ledna 1868, poslední majitel zámku a velkostatku, zemřel 12. prosince 1945 v Žakši, kam odsunut jako Němec, a 18. prosince 1945 v tichosti pohřben na zámeckém vojenském hřbitově. Sem se dal pohřbít i Leopold princ Schaumburg-Lippe narozený 21. února 1910, který zemřel 25.

ledna 2006. Po skončení 2. světové války 21. června 1945 veškerý majetek zkonfiskován a přešel do majetku státu.

Na půdorysnou dispozici města měl vliv hrad na strmém kopci a řeka tekoucí údolím. Město vyměřeno pod Zámeckým vrchem v rovině a opevněním spjata s panským sídlem. Čtyřboké náměstí, uprostřed kostel, uličky k branám, k faře a škole, fortny k vodárně a lázni, uličky k parkánům, kolem hradební pás; kolem dvorce na Plhově vznikla osada již v 15. století, nejpozději Nový Svět. Ještě na počátku 17. století náměstí a ulice byly bez dlažby a kanalizace. Roku 1627 se dláždí u kutlofu, 1638 vydlážděna Kamenice. Terén na náměstí srovnán částečně roku 1830 (kopeček od kostela k děkanství), roku 1856 místo vozové cesty od brány k bráně vedena krajská silnice. Na náměstí stály dvě kašny, pranýř a klec pro provinilce, od konce 17. století tu přibývalo sousoší. Příkop, v němž se ještě roku 1800 lovil ryby, byl zasypáván a na něm stavěny nové domky. Město po zboření hradeb se rozšířilo tak, že splynulo s Plhovem a Starým Městem; radikálně se mění dispozice města: středověká centrální na podélnou dispozici města průmyslového, nataženého podle řeky od Starého Města do Bělovse, těžiště života posunuto na jiná místa. 1. května 1859 bylo otevřeno ve Starkoči náhodské nádraží a ke každému vlaku jezdil z Náchoda dostavník. Ve druhé polovině 19. století nastoupil průmysl, v letech 1873 – 1875 postavena železnice, rozvíjelo se školství, prudce vzrostl počet obyvatel. Vedle řemesel, soustředěných nejprve v cechovních a později společenských organizacích, byl ve městě i celém okolí rozhodujícím činitelem textilní průmysl. V roce 1882 byly postaveny první

dvě mechanické tkalcovny, které odstartovaly rychlý růst textilního průmyslu ve městě, takže počátkem 20. století byl Náchod jedním z největších bavlnářských center Rakousko-Uherska.

